

Programi slovenskih državnih institucij pri preprečevanju spolne zlorabe otrok

Laura Žibert*

V prispevku gre za predstavitev ter ovrednotenje strateških vidikov državnih institucij, s katerimi skušajo omejevati kriminaliteto na področju spolnega nasilja nad otroki. Seznanimo se s programi, ki so jih izoblikovale državne institucije, s poudarkom na Resoluciji o preprečevanju in zatiranju kriminalitete, Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011, programih, ki so jih oblikovali policija, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter centri za socialno delo. Pri tem poudarimo pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja, za katerega v nadaljevanju ugotavljamo, ali je med organizacijami zadostno ali ne.

Ključne besede: spolna zloraba, otroci, žrtve, preprečevanje, državne institucije, strategije

UDK: 343.85 : 364.633 + 061 (497.4)

1 Uvod

Ne glede na različne definicije velja, da je spolna zloraba tisto dejanje ali dogajanje, ko se odrasli ali starejši mladostnik dotika otroka na način, da zadovolji svoje seksualne potrebe. Načini in aktivnosti so zelo različni, vsem pa je skupno, da odrasel zlorabi svojo avtoriteto in moč nad otrokom (Leskovšek; po Miklavčič 2000: 24). »Odrasel človek je v odnosu do otroka zmeraj v položaju močnejšega. Največkrat tej odrasli osebi tudi zaupa in/ali je celo odvisen od nje. Zato otrok ni sposoben svobodno odločati in zavestno sodelovati pri dejanjih, ki jih zahteva odrasli« (Frei 1996: 12).

Znanstvene raziskave za območje Evrope ugotavljajo, da je spolno zlorabljenih od 10 do 20 % otrok (May-Chahal in Herczog 2003: 3). V večini evropskih držav so se strokovnjaki s področja varstva otrok s problemom zlorabe začeli ukvarjati šele v poznih 80. in zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja, vendar se je njihov boj za prepoznavnost tovrstnega nasilja v javnosti takrat šele začel. V zadnji dekadi pa sta problematika in ozaveščanje o tej tematiki doživela precejšen odziv, tako medijev, javnega interesa, odziva strokovnjakov kot vladnih ter nevladnih organizacij (May-Chahal in Herczog 2003: 4–5).

Podatki za Slovenijo kažejo, da je v zadnjih letih naraslo število prijavljenih oz. odkritih dejanj spolnega nasilja, zlasti spolnega napada na osebe, mlajše od 15 let, torej otroke (*tabela I*). Storilci teh dejanj so večinoma v sorodstvenem razmerju z žrtvami (oče, očim, stric) oz. imajo ekonomski in avtoritativni

vpliv (vzgojitelj, učitelj) na svoje žrtve. Povečalo se je tudi število prijav kaznivih dejanj kršitve spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja. Število obravnavanih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost se je v letu 2004 povečalo za 3,8 %. Med njimi je poraslo zlasti število posilstev in poskusov posilstva ter spolnih napadov na osebe, mlajše od 15 let, kaznivih dejanj spolnega nasilja in zlorabe slabotne osebe pa je bilo manj. Preiskanih je bilo 88,5 % (93,1 %) kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Razmeroma visoka preiskanosť je posledica tega, da je žrtev največkrat osebno poznala osumljenca (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1838>).

2 Programi slovenskih državnih institucij

2.1 Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete

Državni zbor Republike Slovenije je leta 2006 sprejel Resolucijo o preprečevanju in zatiranju kriminalitete. Resolucija temelji na Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije,¹ ki opredeljuje splošne politične okvire zagotavljanja varnosti države in državljanov tudi na notranjevarnostnem področju. Resolucija upošteva že sprejete strategije in usmeritve na posameznih parcialnih področjih, ki posredno ali neposredno oblikujejo nacionalno varnostno okolje. Temelji na oceni stanja kriminalitete in opredeljuje splošna načela in strateške cilje, ki predstavljajo temelj za pri-

* Laura Žibert, mag. varstvoslovja, univ. dipl. soc. e-pošta: Lauree81@gmail.com, tel. 00386 31 627 654

¹ Dokument dostopen na: <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200156&dhid=7029>.

pravo nacionalnega programa, strategij ter izvedbenih načrtov na tej podlagi. Za uresničevanje resolucije so odgovorni organi varnostnega sistema v ožjem smislu (policija, obveščevalne in varnostne službe, državno tožilstvo, pravosodni organi ter nadzorni in inšpekcijski organi), drugi državni organi ter institucije, ki z uresničevanjem dejavnosti prispevajo k notranji stabilnosti in varnosti v širšem smislu (šolstvo, zdravstvo, socialno varstvo itd.), nevladne organizacije in civilna družba (gospodarstvo, verske, kulturne, etnične in druge ustanove) ter državljani sami.

Uradni podatki kažejo na naraščanje števila prijavljenih kaznivih dejanj. Vzroke je po eni strani mogoče iskati v relativnem poslabšanju varnostnih razmer, po drugi strani pa v večji ozaveščenosti oškodovancev in zato doslednejšem prijavljanju kaznivih dejanj. Izrazit statistični porast kaznivih dejanj po letu 1995 je mogoče deloma pojasniti tudi kot posledico različnega tolmačenja kazenske zakonodaje glede predlagalnih deliktov. Po letu 1998 se je povečalo tudi število obtoženih in obsojenih oseb. Analiza podatkov kaže spremembo strukture kaznivih dejanj. Naraščajo predvsem kazniva dejanja z elementi nasilja, zlasti zoper življenje in telo ter spolno nedotakljivost. V zadnjem desetletju se je povečalo število prijavljenih in odkritih dejanj spolnega nasilja, zlasti spolnega napada na otroke. Otroci in mladostniki so po podatkih organov kazenskega pregona posebej ogrožena skupina prebivalstva, kar vzbuja skrb zaradi možnih izjemno škodljivih psihosocialnih posledic pogosto dolgotrajnih zlorab. Po podatkih nevladnih organizacij je nasilje prisotno v vsaki peti slovenski družini. V zadnjih letih se je prav tako povečalo število prijavljenih kaznivih dejanj kršitve spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja.

Tako Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete kot tudi v nadaljevanju predstavljena Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011 poudarjata preventivo pred spolnim nasiljem predvsem v družini, saj se tam zgodi največ spolnega nasilja.

Preventiva pred nasiljem v družini je v določeni meri že vgrajena v nekatere dejavnosti zdravstva na primarni ravni, kot so na primer obiski patronažne službe na domu ter preventivni pregledi otrok v predšolskem in šolskem obdobju, ki lahko služijo tudi kot psihosocialna podpora družini. Obenem je skozi tovrstne dejavnosti zdravstvenih služb mogoče pravočasno prepoznati družine z večjim tveganjem za pojav nasilja oziroma tiste, kjer je nasilje že prisotno. K ugotavljanju nasilja lahko pomembno prispeva prijavna dolžnost zdravnikov in zdravstvenih delavcev.

Tudi institucije na področju vzgoje in izobraževanja se soočajo s problematiko nasilja med in nad mladimi. Varnost otrok in preprečevanje nasilja sta dve izmed pomembnih na-

log šole. Pristojne institucije že izobražujejo strokovne delavce šole o tem, kako naj šola učence varuje pred nadlegovanjem, trpinčenjem, zatiranjem, diskriminacijo in dejavnostmi, ki so v nasprotju z zakonom in splošno sprejetimi civilizacijskimi normami, ter pred tem, da bi jih namerno poniževali drugi učenci, delavci šole in drugi, ki vstopajo v šolski prostor. Prav tako si pristojne državne institucije prizadevajo olajšati nalogo staršev na področju kakovostnega preživljanja prostega časa, kar je posebej pomembno za razvoj socialnih spretnosti otrok in zmanjševanje stresa. V ta namen se investirajo sredstva zlasti v izgradnjo športne infrastrukture. (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1838>)

2.2 Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011

Leto dni po sprejemu Resolucije o preprečevanju in zatiranju kriminalitete je Državni zbor Republike Slovenije sprejel Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011.

Kot omenjamo že v predhodnem poglavju, tudi Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete problem spolne zlorabe otrok omenja v poglavju o družini. Družina je lahko najnevarnejši kraj, saj so posamezni člani lahko žrtve najhujših nasilnih ravnanj, ki so posledica nekonstruktivnega reševanja konfliktov in obremenjenih odnosov, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Statistični podatki kažejo, da število odkritih kaznivih dejanj in prekrškov z elementi nasilja v družini v zadnjih letih, kljub rahlemu padcu v letu 2005, narašča. Tovrstno nasilje je izrazito nepreiskano, saj se žrtve redko odločajo za prijavo, zato o realni sliki pojavnosti nasilja v družini ni mogoče govoriti. Po nekaterih ocenah nevladnih organizacij naj bi bilo nasilje prisotno v vsaki četrti družini. Obstajajo le posredne ocene nasilja na podlagi podatkov o žrtvah. Na temelju zbranih podatkov policije in tožilstva je o številu dejanj mogoče sklepati le posredno, saj so skrita v ozadju drugih kaznivih dejanj in prekrškov. Tudi sodišča ne zbirajo podatkov o številu obravnavanih in rešenih primerov z opaženim nasiljem v družini, to je po kriteriju odnosov, v katerih se nasilje dogaja. Najpogosteje so žrtve nasilja otroci, ženske in starejši, ki so praviloma nenehno in dalj časa izpostavljeni fizičnemu, psihičnemu in spolnemu nasilju. Pogosto se nasilje v družini opazi šele, ko to že dalj časa traja in razmere postanejo nevzdržne ter prepoznavne in opazne tudi okolici. Nasilje se praviloma dogaja v ožjem krogu, v zasebnih prostorih med štirimi stenami, kar pa zunanjemu okolju ni zaznavno. Prizadeta je celotna družina, ne glede na izpostavljenega posameznika kot žrtve. Nasilje pa ima tudi ekonomske posledice (izpad dohodka zaradi bolniških odsotnosti, zmanjšana delovna storilnost, stroški zdravstva, socia-

le, pravosodja itd.). Za zaščito žrtev nasilja v družini se je kot učinkovita izkazala uvedba ukrepa prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi, ki ga policisti odredijo ob posredovanju zaradi nasilja v družini. V letu 2005 je bilo izrečeno 152 ukrepov, v letu 2006 pa 281 ukrepov.

Resolucija kot rešitve navaja naslednje strategije:

- izboljšanje družbenoekonomskega položaja in kakovosti življenja posameznika in družine kot celote. To so predvsem večja možnost zaposlitve, šolanja in kakovostne izrabe prostega časa;

- izdelava in izvedba preventivnih programov v zvezi s čezmernim uživanjem alkohola in uživanjem prepovedanih drog, ki so pogosto v vlogi primarnega ali pa sekundarnega vzroka nasilja v družini, ter kakovostne izrabe prostega časa za starše in otroke. V programe bi bilo treba vključiti vse pristojne državne organe in organizacije, samoupravne lokalne skupnosti in nevladne organizacije ter za te programe prerazporediti potrebna finančna sredstva. Cilj je, da se v največji možni meri odpravijo primarni vzroki, ki povzročajo nasilna dejanja;

- seznanjanje ljudi v medijih, da ima vsakdo pravico do življenja brez nasilja, pravico do osebne integritete in dostojanstva ter spodbujanje prijavljanja nasilnih ravnanj;

- prizadevanje za nično toleranco do nasilja in vsakršnega telesnega kaznovanja otrok;

- zagotavljanje strokovnega in učinkovitega dela pristojnih organov in organizacij ter njihove medsebojne povezanosti in sodelovanja na vseh ravneh, vključno z vključitvijo nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti, ter tako uvajanje t. i. sistemskega pristopa pri reševanju tega družbenega problema;

- proučevanje in če je treba tudi sprememba ter dopolniteva zakonodaje, da postane učinkovita v zaščiti žrtev nasilja in pregonu storilcev;

- sprejem sistemskega zakona o preprečevanju nasilja v družini, ki bo podlaga za celovito in učinkovito zaščito družinskih članov pred nasiljem v družini. Postaviti mora temelje, da se družini, zlasti pa njenim najranljivejšim članom (ženskam, otrokom, ostarelim in invalidnim osebam), zagotovi največje možno pravno varstvo. Zagotovil bo dolžnost ponujanja podpore in pomoči žrtvam ter opredelil njihove pravice v postopkih;

- zagotoviti je treba učinkovito in strokovno delo centrov za socialno delo, šolstva, zdravstva, policije in pravosodja, neposredno na terenu oziroma v okoljih, kjer se družinsko nasilje dogaja (zagotoviti stalno dežurno službo centra za socialno delo, ki bi bila v stalnem stiku s policijo, za učinkovito reševanje kriznih problemov);

- kar največja uporaba že uveljavljenega zakonskega instituta prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi, ki naj ne pomeni le izvajanja ukrepa kot takega, ampak vključevanje v reševanje posameznega primera drugih pristojnih, predvsem socialnoskrbstenih organov, šol, vrtcev, zdravstvenih ustanov;

- izvajanje treningov nenasilnega reševanja konfliktov, treningov nenasilne komunikacije, treningov socialnih veščin za storilce, treningov asertivnosti za žrtve ter drugih programov za pomoč družini. (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200740&stevilka=2174>)

2.3 Policija

Slovenija sodi med države, ki so o spolnih zlorabah javno spregovorile zelo pozno, približno pred 30 leti. Prav policija je bila med prvimi, ki je aktivno začela sodelovati in ozaveščati javnost na tem področju. Razloge lahko najdemo v tem, da je bila prav policija tista, ki se je najpogosteje srečevala s problemi spolnih napadov na otroke. Začetke strateških načrtov za preprečevanje in zmanjšanje spolnih zlorab otrok lahko uvrstimo v leto 1981, ko je policija v okviru svojega prvega organiziranega izobraževanja policistov in kriminalistov o mladoletniškem prestopništvu sprejela tudi sklepe o otrocih in mladoletnikih kot žrtvah kaznivih dejanj. Poudarila je potrebo po ustreznejši prepoznavi problema spolnih zlorab (Bašič 1997: 130–131).

Prizadevanje za oblikovanje strategije za učinkovito omejevanje spolne zlorabe otrok se je nadaljevalo in 10 let kasneje, leta 1991, je Ministrstvo za notranje zadeve izdalo prvi brošuri o spolnih napadih na otroke v Sloveniji.² Ob izdaji brošur je bila organizirana tudi prva okrogla miza na to temo, tej pa so sledile okrogle mize v vseh slovenskih regijah. Ta prelom je pritegnil k sodelovanju s kriminalisti strokovnjake različnih poklicev, s tem pa se je počasi začel večdisciplinarni pristop k obravnavi spolne zlorabe otrok. Začetki o ozaveščanju so tako posegli ne le k otrokom ter njihovim staršem, pač pa tudi v širšo javnost. Tudi z izobraževanjem strokovnjakov na tem področju je prišlo do izboljšanja prepoznavanja žrtev spolne zlorabe (Bašič 1997: 130–131). Medinstitucionalno sodelovanje je nedvomno pomembno v vseh fazah, od preprečevanja zlorab do odkrivanja in pomoči.

Policija je v prvih korakih izoblikovala strateške smernice za delo na področju spolnih zlorab (Bašič 1997: 174):

- za delo na tem področju je treba zagotoviti specializirane kriminaliste;

² Brošuri Spolni napad na otroka in Ni opravičila! Nikoli!

- specializacija zahteva izbor in izobraževanje kriminalistov;
- policija bo začela načrtno spodbujati medinstitucionalno sodelovanje s ciljem vzpostavitve timskega pristopa pri delu z otroki, žrtvami spolnih napadov in trpinčenja, ter pri nasilju v družini;
- oblikovanje policijske doktrine za delo na tem področju ter sodelovanje zunanjih strokovnjakov pri tem;
- spodbujanje oblikovanja ustreznih doktrin na drugih področjih (socialno delo, zdravstvo, NVO itd.);
- zahteva po oblikovanju in sprejetju skupnih medinstitucionalnih pravil, ki bodo zagotavljala skupno delo in odgovornost vseh, zaradi zaščite otrok.

Policija je nadaljevala programe za preprečevanje spolne zlorabe otrok. V skladu s cilji je v letu 2005 izdala brošuro³ o spolnem nasilju nad otroki, kjer ozavešča o zmotnih predstavah in dejstvih o spolnem nasilju, podala navodila, kako ravnati ob spolnem napadu in kako se zaščititi pred spolnim nasiljem, kako ravnati, če smo sami žrtve spolnega nasilja, seznanjala, kakšen je postopek policijske preiskave kaznivega dejanja, ter ozaveščala o pravicah žrtev ter posledicah spolnega nasilja za žrtev.

Pomembno je, da poleg drugih informacij žrtev pridobi tudi informacije o postopku preiskave kaznivega dejanja, saj se veliko otrok storilca boji, zato tudi ne upa spregovoriti in razkriti resnice. Pri tem vidiku je pomembno obveščanje policije,⁴ da osebe, mlajše od 15 let, ki so bile žrtve kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, na glavni obravnavi ne smejo biti neposredno zaslišane ter da pri zaslišanju teh žrtev pred preiskovalnim sodnikom obdolženec ne sme biti navzoč. Tudi rok za zastaranje kazenskega pregona se, pri takšnih obtožbah, ne bi smel izteči pred potekom petih let od polnoletnosti oškodovanca.

2.4 Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

Vlada Republike Slovenije je 5. 10. 2006 sprejela dokument Program za otroke in mladino 2006–2016⁵ in z njim opredelila vizijo prihodnosti slovenskih otrok in mladine.

Podlaga za delovanje dokumenta so Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah, Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, Ustava RS in Svet po meri otrok

(dokument Generalne skupščine OZN maja 2002, posvečene otrokom). Z dokumentom se Vlada RS prednostno osredotoča na usmeritve in aktivnosti, ki pomenijo spremembe, dopolnitve ali nove rešitve v že rednih aktivnostih državnih in drugih služb, na področju skrbi za otroke. Uspešnost Programa za otroke in mladino 2006–2016 prepozna v trajnem sodelovanju vseh resornih organov in NVO in si tako prizadeva z njimi vzpostaviti ustvarjalen dialog.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve⁶ pojasnjujejo:

Za vsako programsko področje smo izluščili prioritete in jih operacionalizirali v cilje in strategije za njihovo uresničevanje. MDDSZ, kot pripravljalec dokumenta, je usklajevanje in iskanje konsenza posameznih programskih področij predalo resornim ministrstvom. Programu za otroke in mladino 2006–2016⁷ bodo, kot sestavnemu delu dokumenta, sledili akcijski načrti posameznih ministrstev. Uresničevanje ciljev, zapisanih v dokumentu, spremlja Otroška opazovalnica, ki deluje pri Inštitutu RS za socialno varnost.

Doseganje ciljev, ki jih določa program, se bo v okviru posameznih strategij in ukrepov izvajalo postopoma. Na uresničevanje bodo vplivala tudi razpoložljiva sredstva in potrebe, ki bodo nastajale v obdobju, za katerega je oblikovan program. Za potrebe uresničevanja nacionalnega programa bodo pripravili posamične 2-letne akcijske načrte, v katerih se bodo pristojni organi zavezali za uresničitev zastavljenih ciljev v predvidenem obdobju ter v ta namen pravočasno načrtovali potrebna finančna sredstva. Na podlagi rednih evalvacij bodo po potrebi pripravljene nove rešitve, glede na aktualno problematiko.

Na MDDSZ ugotavljajo, da se zavedajo pomena zakonskega varstva in zaščite otrok, zato so na podlagi zastavljenih strategij in ciljev POM-a pripravili predlog Zakona o preprečevanju nasilja v družini, ki sistemsko ureja problematiko nasilja v družini. V želji, da bi zagotovili učinkovitost varstva otrok in mladoletnih oseb, ter zaradi dolžnosti zasledovati koristi in pravice otrok, ki imajo prednost pred koristmi in pravicami drugih vpletenih v postopke, se Predlog Zakona o preprečevanju nasilja v družini⁸ glede ukrepov za varstvo mladoletnih žrtev in otrok sklicuje na zakon in ukrepe, ki urejajo družinska razmerja, tj. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih⁹ oz. Družinski zakonik. Na MDDSZ dodajajo:

³ Dostopno na: <http://www.policija.si/portal/preventiva/kriminal/pdf/spolnoNasilje.pdf>.

⁴ V skladu z določbami v Zakonu o kazenskem postopku

⁵ Podrobnosti o programu dostopne na: http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/; v nadaljevanju POM

⁶ v nadaljevanju MDDSZ

⁷ v nadaljevanju POM

⁸ v nadaljevanju ZPND

⁹ v nadaljevanju ZZZDR

ZZZDR je namreč v postopku spreminjanja in tako vzporedno s pripravo ZPND pripravljamo Družinski zakonik, ki prav tako obravnava politiko družinskih razmerij. V pripravo zakona in zakonika kot tudi v preventivno delo smo zato vključili širšo zainteresirano javnost in številne strokovnjake vladnih, nevladnih in akademskih ustanov in organizacij.

Predlog ZPND je pripravljen na podlagi raziskav v sodelovanju s številnimi strokovnjaki in analitiki s tega delovnega področja. Načrtujejo, da bosta tako zakon kot zakonik¹⁰ konec leta 2007 sprejela Vlada RS in parlament.

Na MDDSZ poudarjajo, da prav preventivno delo in hitra ter ustrezna pomoč žrtvam nasilja prinašata uspeh. Tako so v okviru projekta Odrasli smo tu, da ti pomagamo izdelali in financirali tisk informativne zloženke o prepoznavanju nasilja za vse učence osnovnih šol v državi (180.000 izvodov). Pri distribuciji gradiva in organizaciji razredne ure na temo nasilja so k sodelovanju povabili Ministrstvo za šolstvo in šport. Učenci in učenke so tako dobili temeljne informacije o svojih osnovnih pravicah in o spoštovanju pravic drugih, znanja, kako prepoznati nasilje in kako ravnati, če doživljajo, opazujejo ali izvajajo nasilje, ter informacije, na koga se obrniti po pomoč v primeru nasilja, bodisi da se dogaja v šoli ali doma.

Poudarjajo:

Ministrstvo se zaveda, da je pomembno, da država otrokom in mladostnikom zagotovi različne, njim poznane in dostopne možnosti, da o svojih težavah oz. stiskah obvestijo odrasle, ki jim lahko in smo jim dolžni pomagati. Zato smo se na MDDSZ odločili, da odpremo brezplačno anonimno modro številko,¹¹ na katero lahko otroci in mladostniki pokličejo v primeru izkušnje z nasiljem. S to možnostjo so bili otroci seznanjeni prek omenjenih zloženek in izvedbe razredne ure na temo prepoznavanja nasilja.

Takšna oblika pomoči omogoča otroku ali mladostniku, ki pokliče, da ostane anonimen, kar povečuje občutek varnosti. Kljub temu da ne gre za osebni kontakt, se vzpostavi neposreden dialog s strokovnjakom, ki usmerja pogovor in vzpodbuja otroka ali mladostnika k iskanju možnih rešitev. Pri tem ima otrok ali mladostnik možnost soodločanja pri načrtovanju pomoči.

Glede na to, da so krizni centri za mlade namenjeni otrokom in mladostnikom, ki se zaradi različnih razlogov, zlasti nevzdržnih razmer v družini, pogosto povezanih z nasiljem in zlorabami, znajdejo v stiski, in so otrokom in mladostnikom

dostopni 24 ur dnevno, so se na MDDSZ odločili, da uredijo preusmerjanje telefonskih klicev z omenjene brezplačne modre številke na vseh sedem kriznih centrov za mlade v Sloveniji. Prednost vključevanja kriznih centrov za mlade v takšno obliko pomoči je tudi v tem, da imajo možnost ponuditi otrokom in mladostnikom poleg strokovne podpore in svetovanja tudi takojšnjo varno namestitev, če in kadar je to potrebno. Ustrezna strokovna pomoč pa je organizirana tudi v okviru centrov za socialno delo.

MDDSZ skuša ustrezno pomoč otrokom in mladostnikom – žrtvam nasilja zagotoviti tudi prek sofinanciranja NVO, ki izvajajo programe za žrtve nasilja.

2.4.1 Strategije programa za otroke in mladino 2006–2016

Program za otroke in mladino 2006–2016 v več poglavjih navaja strategije zoper zlorabo otrok, kar vključuje tudi posebno poglavje o spolni zlorabi. Poglavje o zdravstvenem varstvu s 3. ciljem, ki je izvajanje ukrepov v zvezi z obravnavo nasilja nad otroki, navaja naslednje strategije:

- v šolah je treba povečati vsebine vzgoje za zdravje in možnosti, da bodo ozaveščeni otroci in mladi živeli zdravo in se naučili komunicirati brez nasilnih dejanj. Rešitev je treba iskati predvsem v usposabljanju učiteljev, organizacijskih spremembah, spremembah metod dela, spremembi vzdušja na šoli ter sistematičnem vnosu zdravstvenih vsebin v vidni in prikriti program šole;
- ustrezno usposobiti in dodatno izobraziti zdravnike za odkrivanje poškodb, ki so nastale zaradi nasilnega obnašanja, kakor tudi postopke komuniciranja z osebo, ki ima izkušnjo nasilja;
- vsi izobraževalni programi na temo nasilja naj bodo interdisciplinarni in naj vključujejo tudi zdravniško stroko in negovalno osebje;
- zagotoviti obveznost prijavljanja kaznivih dejanj nasilja nad otroki, ki jo zdravstvenemu osebju nalaga tudi svetovno zdravniško združenje.

Nadalje v programu, v poglavju o družinski politiki, 2. cilj, prek spodaj navedenih strategij, določa sprejetje vseh potrebnih ukrepov za zaščito ranljivih članov v primerih nasilja v družini:

- sprejeti nacionalne usmeritve za preprečevanje nasilja v družini;
- nadaljevati javne razpise za sofinanciranje programov nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja (programi za psihosocialno pomoč žrtvam in storilcem ter preventivni programi za zmanjševanje nasilja za osnovne in srednje šole);
- poostriiti sankcije za kršitelje otrokove integritete.

¹⁰ Oba dokumenta sta dostopna na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/

¹¹ 080 1552 – Telefon Petra Klepca

Nazadnje se program v poglavju o politiki zaščite pred zamenjaranjem, nasiljem in zlorabo osredotoči neposredno na zaščito pred nasilnim dejanjem spolne zlorabe, s ciljem, da bi zagotavljal programe za telesno in duševno okrevanje žrtev spolne zlorabe ter njihove reintegracije ter zagotavljal obvezne terapevtske obravnave storilcev spolne zlorabe otrok. Pri tem se opira na sledeči strategiji:

- zagotovili bomo dovolj rehabilitacijskih in drugih socialnih programov, ki so nujni za okrevanje otrok žrtev nasilnih dejanj;

- zagotovili bomo tudi sistem obvezne terapevtske obravnave storilcev nasilnih dejanj spolne zlorabe kot učinkovit ukrep zmanjševanja števila povratnikov. Storilec nasilnega dejanja spolne zlorabe nad otrokom mora v času prestajanja zaporne kazni in tudi po prestani zaporni kazni opraviti ustrezne programe rehabilitacije. V ta namen bi bilo treba izdelati sistem njegovega spremljanja in obravnave.

2. cilj pa zajema krepitev primarne preventive v primerih nasilnega dejanja spolne zlorabe, in sicer prek spodnjih strategij:

- zagotoviti ustrezno izobraževanje za starše in otroke o prepoznavanju in preprečevanju nasilnih dejanj spolne zlorabe (tudi kot obvezna vsebina v šolskih programih);

- zagotoviti permanentno usposabljanje strokovnih delavcev, ki delajo z otroki in mladino;

- zagotoviti večjo medijsko pozornost informativnim oddajam o prepoznavanju različnih oblik nasilja;

- zagotoviti ustrezno zaščito otroka v primeru, ko je sam žrtev nasilja, pred medijskim obravnavanjem in nepotrebnim izpostavljanjem ter posledično dodatno stigmatizacijo.

2.5 Centri za socialno delo

Centre za socialno delo je z zakonom ustanovila država. V njih so zaposleni socialni delavci, sociologi, psihologi, pedagogi, pravniki ter drugi strokovni delavci. Ob prihodu klienta center za socialno delo ponudi pomoč, skupaj s posameznikom oceni situacijo, nato pa skupaj poiščejo možno rešitev.

Področje dela centrov za socialno delo zajema socialno-varstvene storitve, kamor spadajo socialna preventiva, prva socialna pomoč, osebna pomoč, pomoč družini na domu ter pomoč družini za dom. Med dodatne storitve ter programe pa med drugim sodijo preventivni programi, namenjeni otrokom, ki doživljajo ali so doživeli nasilje in spolno zlorabo. Poleg pooblastil, ki jih imajo vsi centri za socialno delo, ima vsak zase še neke posebnosti, ki nastajajo glede na družbeno situacijo ter spremembe v določenem obdobju.

Na Centru za socialno delo Radovljica izvajajo tudi socialno preventivo na področju spolnih zlorab, v skladu s katero so oblikovali program Pravece otrok – odkrivajmo in preprečujmo vse oblike zlorab. Program je namenjen šestošolcem, da bi se seznanili z dejavnostmi centra za socialno delo s poudarkom na ozaveščanju o pravicah otrok in informiranju otrok, staršev, vzgojiteljev o vseh vrstah zlorab, kamor sodijo tudi spolne zlorabe, o ustreznem ravnanju pri odkrivanju le-teh in o oblikah pomoči.

Na omenjenem centru organizirajo tudi medinstitucionalno sodelovanje različnih služb, zato imajo oblikovane interne in razširjene time za zaščito otrok. Sodelovanje različnih ustanov in strokovnjakov zaradi njihovih različnih vlog in poslanstva zagotavlja integracijo različnih pristopov v obravnavanju ogroženih otrok in njihovih družin: terapevtska obravnava, nadzorstvo nad otrokom in zaščita otrok. »Izkušnje v Centru za socialno delo Radovljica kažejo potrebo celostne obravnave pri izvajanju ukrepov za zaščito otrok, kar kažejo podatki letnega poročila za 2001, kjer je bilo obravnavanih 50 družin, veliko primerov pa ostaja »odprtih«. Takšno stanje vidijo kot vzpodbudo k internemu sodelovanju vseh strokovnih delavcev na Centru in k medinstitucionalnemu sodelovanju različnih služb, da bi dosegli celostno obravnavo primera na vseh ravneh reševanja. Tako so se odločili za oblikovanje internega in razširjenega medinstitucionalnega tima za zaščito otrokovih pravic (http://www.csd-radovljica.si/stalni_krizni_tim.php).

Pomen večdisciplinarnega tima je predvsem v pretoku informacij, zato je ustanovitev tima podlaga za uspešno izvedbo storitev v korist otrok. Vpliv večdisciplinarnega tima prinaša različne pozitivne učinke na samo delo pri obravnavi, prav tako vpliva tudi na boljše sodelovanje med različnimi službami in na ozaveščanje ljudi za delo na tem področju.

3 Medinstitucionalno sodelovanje

Čeprav gre v članku za predstavitev in obravnavo izključno programov državnih institucij, se moramo zavedati, da je uspešno preprečevanje mogoče le, če obstaja uspešno sodelovanje državnih institucij z nevladnimi. Najpomembnejše pri vsem je medinstitucionalno sodelovanje. Zavedanje načrtnega in usklajenega medinstitucionalnega sodelovanja kot pomembne oblike in metode dela za zatiranje, predvsem pa za preprečevanje kriminala, usposabljanje za ponovno vključitev storilcev ter obsojencev v domače, širše socialno in delovno okolje, je premalo prisotno ali pa je v posameznih skupinah državnih organov in ustanov celo popolnoma odsotno (<http://www.uradnolist.si/1/objava.jsp?urlid=200740&stevilka=2174>).

Za medinstitucionalno sodelovanje so potrebne vse institucije, ki imajo kakršen koli vpliv na otrokovo ogroženost. V

nadaljevanju našete ustanove so po svoji naravi dolžne intervenirati ob odkritem primeru spolne zlorabe. V prvo skupino takšnih institucij sodijo nevladne organizacije, namenjene otrokom v stiski. Kljub temu da otroku ponudijo pomoč, pa nimajo javnih pooblastil za ukrepanje. Ne glede na to so – če imajo ustrezne podatke – dolžne zlorabo prijaviti policiji. Drugo skupino institucij sestavljajo zdravstvene in psihosocialne javne službe (npr. zdravstveni domovi, vrtci, šole itd.). Te zlorabo največkrat odkrijejo same, brez da bi otroci o tem spregovorili. Prav tako so dolžne zlorabo prijaviti policiji. V naslednjo kategorijo sodijo centri za socialno delo, ki pa v nasprotju s prejšnjima dvema že imajo pooblastila za ukrepanje v primeru zlorabe. Imajo javno pooblastilo za odvzem otroka, dolžni so zlorabo prijaviti naprej policiji, prav tako pa morajo sodelovati v kazenskem postopku. Centri za socialno delo lahko zlorabo odkrijejo sami, lahko pa jim jo javi katera izmed zgoraj naštetih institucij. V zadnjo skupino institucij pa štejemo policijo, tožilstvo in sodišče. Ti imajo javna pooblastila, prek katerih lahko storilca odstranijo iz otrokove bližine. Na te institucije se veže še svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, ki je pomemben kot terapevtska ustanova in je pogosto v izvedeniški vlogi (Leskošek 2000: 191).

Sodelovanje med temi institucijami je nujno potrebno, če želimo pri zlorabah pravočasno ukrepati, kar pomeni, še preden se zloraba zgodi oziroma da to čim prej preprečimo in otroku zagotovimo ustrezno obravnavo. Do nepravočasnega ukrepanja najpogosteje prihaja ravno zaradi preslabega sodelovanja med tistimi, ki so v stiku z ogroženimi otroki.

Problem, ki se pri takšnem sodelovanju pojavlja, je že samo pojmovanje spolne zlorabe otroka, ki lahko predstavlja zmedo pri tem, kdaj za dejansko spolno zlorabo sploh gre. Ovira za uspešno sodelovanje je tudi nezaupanje med zgoraj naštetimi institucijami, ki za neuspešen primer krivijo druga drugo, premalokrat pa prepoznajo svoje pomanjkljivosti. Tudi neprijavljanje zlorab za to ustreznim organom je ena izmed šibkih točk določenih institucij. Leskošek (2000: 193) je mnenja, da je sistem reševanja problema spolnih zlorab lahko učinkovit le takrat:

ko vsak člen posebej prepozna svojo vlogo in naloge, si izgradi lastno doktrino, se strokovno usposobi in prepreči prevladovanje mitov in stereotipov o žrtvi in storilcu. Samo takrat, ko so vsi člani strokovno avtonomni, z izgrajenimi lastnimi doktrinami in postopki, je mogoče učinkovito sodelovanje v prid žrtve. Prenašanje krivde in odgovornosti za nefunkcioniranje sistema na druge je le odraz neprepoznavanja svojih pomanjkljivosti.

Da pa do takšnih zapletov sploh ne bi prihajalo, je potrebna usklajenost različnih institucij že pri sami primarni strategiji preprečevanja zlorabe, saj bi tako pripomogli k učinkovitejši prevenciji in bi do zlorab prihajalo manj pogo-

sto. Celoten primer je lahko učinkovito razrešen šele takrat, ko vsak segment sistema zares opravi svoje delo, pri tem pa se povezuje z drugimi. Končna sodba na sodišču je namreč odvisna le od uspešnega ter usklajenega predhodnega dela (Leskošek 2000: 203).

Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete poudarja pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja in ugotavlja, da uspešno, učinkovito in zakonito delovanje institucij predstavlja pomembno generalno preventivo pred kriminaliteto. Pravočasno preprečevanje, odkrivanje, kazenski pregon ter sankcioniranje storilcev kaznivih dejanj ustvarjajo družbeno klimo, v kateri se kriminaliteta ne izplača. To pa terja kakovostno delo na področju zaznavanja problemov, zbiranja dokazov, priprave obtožnih aktov ter končnega sankcioniranja kršiteljev. V RS se nekatere institucije že vrsto let soočajo s problemom neučinkovitosti. Predvsem to velja za pravosodni sistem v širšem smislu,¹² saj sproženi postopki, včasih tudi brez zadostnih dokazov, ki trajajo dolgo, hromijo zaupanje ljudi ne le v delovanje pravosodnega sistema, temveč tudi vseh institucij. Zlasti velike spremembe je v obdobju po osamosvojitvi doživelo državno tožilstvo, ki je pomembno okrepilo vlogo pri usmerjanju in vodenju dela organov odkrivanja (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1838>).

Nanašujoč se na Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete so vzroki za neučinkovito medinstitucionalno sodelovanje na področju preprečevanja in zatiranja kriminalitete ter rehabilitacije oz. reintegracije storilcev kaznivih dejanj med organi in ustanovami v neenotno urejenem in protokoliranem medinstitucionalnem sodelovanju, premalo začrtanih dejavnosti ter ukrepov, ki bi bili medinstitucionalno dogovorjeni in usklajeni. Tudi organi in ustanove druge in tretje skupine se premalo zavedajo svoje vloge pri preprečevanju in zatiranju kriminalitete ter rehabilitaciji storilcev kaznivih dejanj: konkretnih dejavnosti in ukrepov za preprečevanje kriminalitete in rehabilitacijo storilcev v organih druge in tretje skupine je občutno premalo. Razen Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij v Ministrstvu za pravosodje nobena od institucij, niti centri za socialno delo, ne prepoznajo in ne vidijo svoje vloge pri rehabilitaciji storilcev kaznivih dejanj. Odsotnost načrtnega, sistematičnega, konkretnega in medinstitucionalno usklajenega ukvarjanja s storilci po prestani kazni oz. odpustu s prestajanja kazni pa rezultira tudi v visokem, skoraj 50-odstotnem deležu ponavljavcev kaznivih dejanj med odkritimi storilci (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1838>).

¹² Vanj lahko prištevamo organe odkrivanja, pregona in sojenja.

4 Zaključek

Strateški cilji državnih institucij so oblikovani v skladu z otrokovimi pravicami, kot so opredeljene v nacionalnih (Ustava RS, Kazenski zakonik RS) in mednarodnih dokumentih, ki jih je Slovenija sprejela (Deklaracija Združenih narodov o otrokovih pravicah, Konvencija o otrokovih pravicah). Pri tem sta pomembni Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete ter Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete, ki poudarjata pomen načrtnega ter usklajenega izvajanja vseh dejavnosti državnih institucij, civilne družbe in državljanov, ki lahko na kakršen koli način prispevajo k obvladovanju in zmanjševanju kriminalitete. Strategije vladnih institucij so bolj osredotočene na izvajanje sekundarne in terciarne stopnje preventivne pri spolnih zlorabah otrok, kar pomeni, da večinoma nastopijo takrat, ko otroci spolno zlorabo že doživljajo, z namenom, da dejanja ustavijo oz. preprečijo nadaljne zlorabe. Pri omejevanju spolne zlorabe so usmerjene predvsem v izvajanje represije nad tovrstnimi storilci, manj pa v ozaveščanje in preventivo. Institucije, z izjemo policije (ki obravnava storilce), storilcev in potencialnih storilcev ne obravnavajo, ne izvajajo preventivnih ukrepov, ki bi te zadevali.

Medinstitucionalno sodelovanje bi omogočilo učinkovitejše sodelovanje ne le pri odkrivanju ter prijavljanju spolnih zlorab, pač pa tudi pri oblikovanju preventivnih strategij. Zadnja leta se tudi v Sloveniji veliko govori o tovrstnem sodelovanju, vendar je velik del tega le v teoriji in se v praksi med vladnimi in nevladnimi organizacijami premalo izvaja. Na tem mestu je spodbudno nastajanje in delovanje kriznih timov na centrih za socialno delo ter načrti vladnih institucij, ki se vsaj v teoriji zavzemajo za več medinstitucionalnega sodelovanja, vendar pa bo šele čas pokazal, koliko se takšno sodelovanje res izvaja in koliko je učinkovito. Predlogi Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete so zelo vzpodbudni, saj se zavzemajo za sprejetje skupne strategije medinstitucionalnega sodelovanja, za opredelitev in konkretiziranje vloge posameznih skupin državnih organov in ustanov, posebej pa poudarjajo, da je treba okrepiti in opredeliti vlogo ter oblike delovanja centrov za socialno delo pri preprečevanju kriminala, rehabilitaciji storilcev in žrtev kaznivih dejanj, načrtovati dejavnosti lokalnih skupnosti in organov ter ustanov na regionalni oz. lokalni ravni, povečati državne finančne pomoči lokalnim skupnostim ter nevladnim organizacijam za uresničevanje načrtovanih programov.

Literatura

1. Bašič, Katja (1997). **Trpinčen otrok in delovanje policije**. Kornhauser, Pavle; Satler, Anka J. (ur.). Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok: razširjeni zbornik. Ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti; 1995. Ljubljana, Meridiana.

2. Dvoršek, Anton (2001). **Kriminalistična strategija**. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.
3. Flere, Sergej (2000). **Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja**. Pedagoška fakulteta Maribor.
4. Frei, Karin (1996). **Spolna zloraba: z odkrito besedo do varnosti**. Ljubljana, Založba Kres.
5. Kanduč, Zoran; Korošec, Damjan; Bošnjak, Marko (1998). **Spolnost, nasilje in pravo**. Ljubljana. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti: Urad za žensko politiko.
6. Leskošek, Vesna (2000). Pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja pri obravnavi spolnih zlorab. **Socialno delo**, 39 (3); 191–205.
7. May-Chahal, Corinne (ur.); Herczog, Mária (ur.) (2003). **Child sexual abuse in Europe**. Strasbourg, Council of Europe Publishing.
8. Miklavčič, Danica (2000): **Spolna zloraba otrok in vloga policije**. Diplomsko naloga. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.
9. Slovenija. Vlada Republike Slovenije (2005). **Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete**. Predlog resolucije o preprečevanju in zatiranju kriminalitete. Ljubljana, Vlada RS.

Internetni viri

10. Center za socialno delo Radovljica. Dostopno na: <http://www.csd-radovljica.si/>, dne 21.07.2007.
11. Child Abuse: statistics, research and resources. Dostopno na: <http://www.jimhopper.com/abstats/>, 12. 08. 2007.
12. Drugo poročilo Republike Slovenije o sprejetih ukrepih za uresničevanje Konvencije o otrokovih pravicah (2001). Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/konvencija_otr_pravice_porocilo.pdf, 13. 08. 2007.
13. Kazenski zakonik Republike Slovenije (uradno prečiščeno besedilo). Kazenski zakonik - KZ-UPB1. Ljubljana, 27. avgust 2004. (Uradni list RS, št. 95/2004). Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200495&stevilka=4208>
14. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve: nasilje v družini. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/nasilje_v_druzini/, 17. 08. 2007.
15. Ministrstvo za notranje zadeve: policija. Dostopno na: www.policija.si
16. Republika Slovenija: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006): Program za otroke in mladino 2006–2016. Ljubljana. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/pom2006_2016_splet_241006.pdf 15. 08. 2007.
17. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011. Dostopno na: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200740&stevilka=2174>, 08. 11. 2007.
18. Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1838>, 07. 11. 2007.
19. Ustava Republike Slovenije: Dostopno na: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>, 06. 01. 2008.
20. Varuh človekovih pravic. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/>, 29. 12. 2006.
21. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (predlog z 9. 7. 2007). Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/z_preprec_nasilja_pr090707.pdf, 20. 07. 2007.
22. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1) Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>, 18. 08. 2007.

PRILOGA

Tabela 1: Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost v Republiki Sloveniji

Leto	Skupaj	Spolni napad na otroka
1990	213	63
1991	232	92
1992	231	76
1993	235	83
1994	259	115
1995	275	89
1996	252	89
1997	282	117
1998	409	176
1999	376	159
2000	362	147
2001	467	221
2002	498	239
2003	420	196
2004	358	153

Vir: Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete v Sloveniji. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006-43&stevilka=1838>.

Programmes of Slovene government organisations for the prevention of child sexual abuse

Laura Žibert, BA in Sociology, MA in Security Studies

The article focuses on a presentation and evaluation of the strategic aspects of governmental organisations concerning the limitation of sexual violence towards children. The reader is familiarised with programs created by governmental institutions, the accent being upon the Resolution on Prevention and Suppression of Criminal Activity, the Resolution on The National Program of Prevention and Suppression of Criminal Activity for The Period 2007 - 2011, programs created by the Police, the Ministry of Labour, the Family and Social Issues and social work centres. The importance of inter-institutional collaboration is underlined and analysed. The analysis concerns the adequacy of collaboration among governmental organisations.

Key words: sexual abuse, children, victims, prevention, governmental organisations, strategies

UDC: 343.85 : 364.633 + 061 (497.4)